
Rok 1961 w wymiarze sprawiedliwości

Palestra 6/1-2(49-50), 168-172

1962

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rok 1961 w wymiarze sprawiedliwości

Rok 1961 — na tle ogólnej stabilizacji politycznej kraju — przyniósł zasadniczą poprawę w dziedzinie ładu i porządku publicznego, dalsze umocnienie ludowej praworządności oraz wzrost dyscypliny społecznej.

O ile w latach ubiegłych notowano z każdym rokiem wzrost przestępczości, a w latach 1959/1960 pewną stabilizację w tej dziedzinie (zahamowanie wzrostu przestępczości), o tyle w roku 1961 zaznaczył się widoczny spadek liczby spraw karnych w ogóle.

Podczas gdy w ciągu trzech kwartałów 1960 r. wpłynęło do sądów 308 327 spraw z oskarżenia publicznego, w analogicznym okresie 1961 r. liczba ta spadła do 248 730, a więc o ca 23%.

Spadek liczby spraw nastąpił w zasadzie we wszystkich grupach przestępstw. Szczególnie jest on widoczny w grupie przestępstw pospolicznych. I tak o 21% zmniejszyła się liczba spraw o przestępstwa przeciwko władzom i urzędom, o 24% — spraw spekulacyjnych, o 16% — bójek, o 9% — rozbojów i aż o 51% spraw o szalierstwo. Pewien spadek nastąpił również w sprawach o przestępstwa gospodarcze. Podczas gdy w ciągu 3 kwartałów 1960 r. sądy powiatowe i wojewódzkie rozpoznały 63 tys. spraw o zabór mienia społecznego, w analogicznym okresie r. 1961 liczba ta spadła do 57 tys., a więc spadek wynosi ok. 10%.

Jedną z nielicznych grup, gdzie zanotowano w 1961 r. dość poważny wzrost spraw, to przestępstwa drogowe. Związane to jest z jednej strony z rozwojem motoryzacji w naszym kraju, a z drugiej z wprowadzeniem i szerokim stosowaniem uchwalonej w 1959 r. ustawy antyalkoholowej. Szereg czynów kwalifikowanych poprzednio jako wykroczenia traktowane jest obecnie jako przestępstwa i podlega kompetencji sądów.

Spadek liczby spraw karnych w sądach jest niewątpliwie skutkiem stabilizacji warunków życia w kraju i uporządkowania wielu dziedzin naszej gospodarki. Mówiąc o przyczynach spadku liczby spraw karnych wpływających do sądów, nie można pominąć takich czynników, jak represja karna i usprawnienie pracy organów prokuratury i milicji obywatelskiej.

Represja karna, podobnie jak w latach ubiegłych, była — w szczególności w sprawach o poważne przestępstwa — surowa. Ilustrację tego stanu rzeczy mogą nam dać cyfry. Za przestępstwa gospodarcze w 1961 r. 6 sprawców skazanych zostało na kary dożywotniego więzienia, a 858 skazanym sądy wymierzyły kary od 5 do 15 lat pozbawienia wolności.

Ta poważna liczba długoterminowych kar za przestępstwa gospodarcze dowodzi, że dla aferzystów i złodziei w mienia publicznego nasz wymiar sprawiedliwości nie miał pobjaźnia.

Obok wysokich kar pozbawienia wolności stosowano nie mniej skuteczny środek — represję ekonomiczną. Wysokie grzywny oraz orzeczenia przepadku mienia stały się dotkliwym środkiem represji karnej. W ciągu trzech kwartałów 1960 r. sądy wymierzyły grzywnien na łączną sumę 82 mln zł, natomiast w ciągu trzech kwartałów 1961 r. suma wymierzonych grzywnien wzrosła do 113 mln zł.

Zasadniczy zwrot w polityce karnej nastąpił w stosunku do drobnych przestępców, w szczególności wobec drobnych złodziei mienia społecznego. Polityka karna stała się tu bardziej elastyczna, operuje bogatszym arsenalem środków. Częściej stosuje się w takich wypadkach zawieszenie wykonania kary, gdy szkoda została całkowicie pokryta, w szerszym zakresie — karę grzywny, która w wielu wypadkach zastąpiła karę pozbawienia wolności.

Poprawiła się również sytuacja w dziedzinie wykonania wyroków, zwłaszcza jeśli chodzi o egzekucję grzywien. Po zmianach w systemie ściągłości grzywien, jakie wprowadziła ustawa z 16 XI.1960 r., egzekucja stała się szybsza i bardziej skuteczna. Tak więc w ciągu trzech kwartałów 1960 r. ściągnięto 50 mln. zł grzywien, a w ciągu trzech kwartałów 1961 r. — już 82 mln zł.

O ile w sprawach z oskarżenia publicznego nastąpił wyraźny spadek ich liczby, o tyle w sprawach z oskarżenia prywatnego dał się zauważyć w 1961 r. dalszy, nieznaczny wprawdzie, wzrost liczby tych spraw. Świadczą o tym następujące dane: w ciągu trzech kwartałów 1960 r. sądy osądziły 74,5 tys. tego rodzaju spraw, w tym samym zaś okresie 1961 r. liczba ta wzrosła do 75,6 tys. Zjawisko to wydaje się być tym dziwniejsze, że w końcu 1960 r. weszła już w życie ustawa mająca na celu zahamowanie wpływu do sądów spraw z oskarżenia prywatnego (ustawa przewiduje m. i. skrócony okres przedawnienia, obowiązkowe postępowanie pojednawcze, umarzanie z powodu nikomej szkodliwości społecznej czynu itp.).

Co się tyczy spraw cywilnych, to w r. 1961 wpływ ich do sądów uległ nieznacznemu obniżeniu (o 4,5%). Do sądów powiatowych i wojewódzkich wpłynęło w ciągu 3 kwartałów 1961 r. łącznie 964 tys. spraw, w tym spraw spornych do sądów I instancji — 281 600. Tendencję wzrostu wykazują sprawy rozwodowe i działowe.

Bardzo istotnym osiągnięciem aparatu wymiaru sprawiedliwości w 1961 r. było zmniejszenie liczby spraw zaległych i znaczne przyspieszenie postępowania w sprawach karnych. Liczba spraw karnych (w sądach powiatowych) oczekujących załatwienia nie przekracza obecnie 2,5-miesięcznego wpływu. Wiele okręgów sądowych zlikwidowało całkowicie zaległości, jak np. Łódź woj., Białystok, Olsztyn.

Rok 1961 był tym rokiem, w którym zdał w praktyce egzamin rozpoczęty jeszcze w r. 1960 eksperyment reedukacji nieletnich przestępców, a to przez zorganizowanie tzw. grup półwolnościowych poza zakładami poprawczymi, przy ośrodkach przemysłowych i w dużych zakładach pracy. Aktualnie na terenie kraju zorganizowanych jest 12 takich grup, skupiających kilkuset chłopców. Największymi ośrodkami, w których prowadzona jest reedukacja nieletnich, są Stocznia Szczecińska i Łódzkie Zakłady Włókien Sztucznych. Pod opieką wychowawców i załóg robotniczych chłopcy zdobywają zawód, wdrażają się do dyscypliny i kolektywnego życia, a po opuszczeniu zakładu poprawczego bardzo często pozostają w swych macierzystych zakładach pracy.

W r. 1961 odbyły się w całym kraju wybory ławników do sądów powiatowych, wojewódzkich oraz sądów ubezpieczeń społecznych. Ogółem wybrano 50 981 ławników, w tym 6 608 do sądów wojewódzkich, 42 300 do sądów powiatowych oraz 3 073 do sądów ubezpieczeń społecznych. W czasie wyborów zwrócono szczególną

uwagę na kwalifikacje moralne, polityczne i zawodowe ławników. Bardzo poważny procent wybranych stanowią ławnicy z poprzedniej kadencji. Wśród nowo wybranych znaczną część stanowią kobiety.

Nowi ławnicy rozpoczną pracę z dniem 1 stycznia 1962 r. Kadencja ich trwać będzie 3 lata.

Podstawowe znaczenie dla polepszenia pracy aparatu wymiaru sprawiedliwości i dalszego umocnienia praworządności ludowej miały wprowadzone i opracowywane w 1961 r. akty ustawodawcze.

Najważniejszymi z nich są ustawy o zmianach przepisów kodeksu postępowania karnego i kodeksu postępowania cywilnego.

Zasadniczym celem obydwu ustaw jest dalsza decentralizacja sądownictwa.

Projekt o zmianie przepisów kodeksu postępowania karnego dotyczy przede wszystkim zmiany właściwości rzeczowej sądów.

Sprawy, które dotychczas w pierwszej instancji rozpatrywane były przez sądy wojewódzkie, przechodzą do kompetencji sądów powiatowych. Sądy te będą orzekały m. i. w następujących kategoriach spraw, które dotychczas należały do zakresu właściwości sądów wojewódzkich:

— za przestępstwa przeciw własności społecznej, jeśli szkoda nie przekracza 100 tys. zł (dotychczas 50 tys. zł);

— we wszystkich sprawach przeciwko życiu i zdrowiu, z wyjątkiem wypadków umyślnego zabójstwa;

— we wszystkich sprawach o łapówki i tzw. płatną protekcję;

— we wszystkich sprawach o wypadki drogowe;

— w sprawach o przestępstwa mankowne — do 200 tys. zł;

— we wszystkich sprawach o bójki.

W ten sposób sądy powiatowe stały się podstawowymi sądami pierwszej instancji, sądy wojewódzkie zaś przede wszystkim sądami rewizyjnymi, kontrolującymi pracę sądów powiatowych. Zmiana właściwości pozwoli jednocześnie na znaczne odciążenie Sądu Najwyższego, któremu stworzy się możliwości pełnego wykonywania jego konstytucyjnych zadań: nadzoru nad sądami powszechnymi.

Ustawa wprowadza poza tym nową instytucję sądzania odszkodowań z urzędu na rzecz jednostek gospodarki uspołecznionej w sprawach o zabór mienia społecznego. Sąd będzie przyznawał odszkodowanie wtedy, gdy pokrzywdzona instytucja lub przedsiębiorstwo nie wniosły powództwa cywilnego.

Przepis ten jest nowym skutecznym środkiem w walce z przestępczością gospodarczą. Przyczyni się on do znacznego uproszczenia postępowania oraz przyspieszenia odzyskania mienia zagarniętego przez przestępcę.

Szereg doniosłych postanowień wprowadza również ustawa o zmianie przepisów postępowania cywilnego.

Zmiany te dotyczą m. i. także zakresu właściwości sądów. Sądom powiatowym np. przekazuje się sprawy, w których jedną ze stron jest jednostka gospodarki uspołecznionej, a drugą osoba prywatna, do wysokości roszczeń 100 tys. zł (dotychczas 30 tys. zł). Jednocześnie upoważnia się sądy powiatowe do przekazywania sądom wojewódzkim spraw najbardziej skomplikowanych.

Istotne zmiany wprowadza ustawa w zakresie jurysdykcji sądów polskich w stosunku do cudzoziemców. Dotychczas obywatel polski, chcąc uregulować swoje stosunki rodzinne (rozwód, ustalenie lub zaprzeczenie ojcostwa itp.), z obywatelem innego państwa, który przebywa za granicą, musiał zwracać się do sądu

danego państwa. Obecnie w takich sprawach właściwy będzie sąd polski.

Nowy przepis jest szczególnie ważny ze względu na to, że w okresie minionej wojny oraz po wojnie wielu emigrantów powróciło do kraju, wielu zaś obywateli wyjechało na stałe za granicę, pozostawiając nie uregulowane stosunki rodzinne.

Ustawa reguluje poza tym tryb egzekucji ściągania należności alimentacyjnych.

Wklada ona nowe obowiązki na komorników, organa milicji obywatelskiej i prezydium rad narodowych, przede wszystkim — w zakresie prowadzenia z urzędu dochodzeń w celu ustalenia miejsca zamieszkania dłużnika, jego zarobków i stanu majątkowego. Zakłady pracy zostały zobowiązane do współdziałania z organami egzekucyjnymi m. i. przez obowiązek uwidaczniania — w wypadku zmiany miejsca pracy — faktu, że dany pracownik obowiązany jest do płacenia należności alimentacyjnych.

Z innych przepisów ustawy wymienić należy uprawnienia organizacji społecznych do zastępowania przed sądami osób dochodzących alimentów oraz nalożenie na sądy obowiązku regulowania z urzędu w procesach rozwodowych spraw alimentacyjnych rodziny na czas trwania procesu.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że Naczelna Rada Adwokacka podjęła uchwałę, iż w sprawach o alimenty adwokaci występować będą bezpłatnie.

Jeśli chodzi o sprawy alimentacyjne, stanowiące ważny i bolesny problem społeczny (roczny wpływ do sądów przeszło 30 tys. spraw), to w ciągu 1961 r. zagadnieniu temu poświęcono wiele uwagi.

Wyrazem tego jest m. i. zarządzenie Ministra Sprawiedliwości, które dotyczy zatrudnienia i trybu egzekucji należności alimentacyjnych od osób przebywających w więzieniach.

Osoby skazane za złośliwe uchylanie się od płacenia alimentów oraz obowiązane do świadczeń alimentacyjnych a przebywające w więzieniach w związku z popełnieniem innego przestępstwa kierowane są w zakładach karnych do prac najlepiej płatnych. Ma to na celu umożliwienie im pełnego wywiązania się z obowiązków alimentacyjnych.

Jednocześnie zmieniono przepisy finansowe dotyczące podziału sum pochodzących z zarobku więźnia.

Przy zarobkach więźniów do wysokości 1200 zł potrąca się na koszty utrzymania w więzieniu 50% zarobków (dotychczas 75%), a przy zarobkach przewyższających tę kwotę, tylko 600 zł. Z całej pozostałej części 3/4 można potrącić więźniowi na alimenty.

Poprzednio osadzenie w więzieniu zobowiązanego do płacenia alimentów oznaczało w praktyce dla rodziny pozbawienie środków utrzymania, a w każdym razie znaczne ich ograniczenie. Zarządzenie, podyktowane troską o byt rodziny, zmienia radykalnie ten stan.

Podobne zarządzenie ukazało się również w stosunku do osób przebywających na przymusowym leczeniu w zamkniętych zakładach przeciwalkoholowych.

Również w 1961 r. ukazały się dwa rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości, mające poważne znaczenie dla reedukacji przestępców. Jedno z nich dotyczy dozoru nad osobami, którym zawieszono kary pozbawienia wolności, drugie — nad osobami warunkowo zwolnionymi z więzień.

W obydwu aktach chodzi o to, ażeby skazany korzystający z warunkowego zwolnienia lub skazany na karę z zawieszeniem jej wykonania znajdował się w

okresie próby pod kontrolą społeczną. Kontrolę tę sprawują specjaliści kuratorzy. Ich zadaniem jest realizowanie zasady wzmocnienia wychowawczego oddziaływania kary.

Ważnym społecznie *novum* jest możliwość poręczenia za osoby, które warunkowo zwolniono z więzień, przez załogi zakładów pracy, organizacje społeczne itp.

Z aktów ustawodawczych, których opracowanie rozpoczęte zostało w 1961 r. wymienić ponadto można projekt ustawy o Sądzie Najwyższym, uchwałę Rady Ministrów o radcach prawnych oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości o zespołach adwokackich.

Ponadto od 23.III.1961 r. weszła w życie znowelizowana ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, a od 1.VI.1961 r. — nowe rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie wynagrodzenia adwokatów za wykonywanie czynności zawodowych.

W 1961 r. podpisane zostały także dwie umowy międzynarodowe o pomocy i stosunkach prawnych z Czechosłowacką Republiką Socjalistyczną i Bułgarską Republiką Ludową. Umowa z Czechosłowacją jest najobszerniejsza i najbardziej wszechstronna z umów dotyczących obrotu prawnego, jaką podpisano dotychczas.

Obie umowy regulują szereg zagadnień z dziedziny prawa cywilnego, rodzinnego i karnego oraz współdziałania organów wymiaru sprawiedliwości naszego i bratnich krajów socjalistycznych.